

19. Левіна М. О. Сучасні процеси в розвитку маркетингу / М. О. Левіна // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. За матеріалами III міжнародної науково-практичної конференції [Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України в XXI столітті]. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 259 – 262.

20. Проект «Розвиток органічного ринку в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org>

21. Міжнародна федерація органічного сільського господарства IFOAM – Organics International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.bio>

22. Органік в Україні / Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>

** Левіна-Костюк Марія Олександрівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри менеджменту Одеського державного аграрного університету.*

** Негоденко Вікторія Степанівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування Міжнародного університету фінансів.*

Стаття надійшла до редакції 29 вересня 2017 р.

УДК 338.4:911.3

Віктор Мандибура *
Владислава Хижняк *

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДЕКВАТНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

У контексті реалізації вимог, пов'язаних з процесом євроінтеграції України, проведено аналіз стану захисту прав вітчизняних споживачів. Розглянута проблема забезпечення адекватної економічної відповідальності бізнесу за матеріальні і моральні збитки, нанесені кінцевим споживачам життєвих благ шахрайськими обладнаннями та іншими протиправними діями. Розроблені пропозиції щодо застосування механізму забезпечення перманентної зміни номінального рівня законодавчо визначених економічних санкцій, що дозволить максимально повно адаптувати їх до інфляційного процесу. Розкрито зміст методики визначення та порядку впровадження в нормативно-правову сферу України нового універсального, масштабно-фіксованого вартісного показника – «нормативно-базової величини», що має замінити застосування у якості нормативного показник «прожитковий мінімум доходів громадян».

Ключові слова: стан захисту прав споживачів, антагоністична суперечність інтересів суб'єктів споживчого ринку, ризики і загрози споживачів, адекватна економічна відповідальність бізнесу, прожитковий мінімум доходів громадян, нормативно-базова величина.

Мандыбура В. О., Хижняк В. А. Проблемы восстановления адекватной экономической ответственности бизнеса за нарушение прав потребителей.

В контексте реализации требований, связанных с процессом евроинтеграции Украины, рассматривается проблема обеспечения адекватной экономической ответственности бизнеса за материальный и моральный ущерб, нанесенный вследствие мошеннических манипуляций и других противозаконных действий конечным потребителям жизненных благ. Разработаны предложения по применению механизма обеспечения перманентного изменения номинального уровня законодательно определенных экономических санкций, что позволит максимально полно адаптировать их к инфляционному процессу. Раскрыто содержание методики определения и порядок внедрения в нормативно-правовую сферу Украины

универсального масштабно-фиксированного стоимостного показателя – «нормативно-базовой величины», который должен заменить использование, в качестве нормативного, показатель «прожиточный минимум доходов граждан».

Ключевые слова: состояние защиты прав потребителей, антагонистическое противоречие интересов субъектов потребительского рынка, риски и угрозы потребителей, адекватная экономическая ответственность бизнеса, прожиточный минимум доходов граждан, нормативно-базовая величина.

Mandybura V. O., Khyzhnyak V. O. Problems of restoring adequate economic responsibility of business for violation of consumer rights.

In the context of the implementation of the requirements associated with the process of European integration of Ukraine discussed the problem of ensuring the economic responsibility of business for fraud caused by fraudulent activities for consumers. Proposals were developed to change the nominal level of legally defined economic sanctions. The methodology of definition and the order of introduction of a universal index of cost is developed – «standard-base value» which should replace the indicator «living wage of incomes of citizens».

Keywords: state of consumer protection, antagonistic contradiction of interests of subjects of the consumer market, risks and threats to consumers, adequate economic responsibility of business living wage of incomes of citizens, standard-base value.

Постановка проблеми. Серед нагальних проблем сучасного соціально-економічного розвитку України – проблема безпечності для населення товарів кінцевого споживання, – є однією з найгостріших. Її практичне вирішення не лише визначатиме зростання якості життя на засадах запровадження європейських стандартів, а й безпосередньо впливатиме на якісні характеристики суспільного відтворення та забезпечення соціальної стабільності і національної безпеки.

Сучасна соціально-економічна політика держави має бути спрямована на підрич підвалин формування антисуспільних інтересів та шахрайських мотивацій, що провокують загострення антагоністичної суперечності у відносинах суб'єктів споживчого ринку. Тут, передусім, мова йде про ліквідацію тих можливостей, що формують спонукальні мотивації бізнесу максимізувати прибутки шляхом порушення необхідних нормативів і стандартів безпеки реалізованих на ринку життєвих благ (насамперед харчових продуктів, напоїв і товарів для дітей). Тобто всього того, що безпосередньо впливає на стан здоров'я, тривалість життя і репродуктивні можливості людини.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Слід зазначити, що у працях відомих зарубіжних науковців (Ж.-Ж. Ламбена [1], Г. Кросса [2], П. Стернса [3], та інших) і вітчизняних (Л. Галата [4], Т. Городецької [5], О. Язвінської [6], С. Герасимової [7], Н. Дочинець [8], А. Мазаракі, Л. Ніколаєвої [9], В. Селезньова [10] та інших) економістів розглянуто різні аспекти дослідження сутності, ролі, завдань, особливостей і форм прояву захисту прав населення на безпечне споживання.

Значна увага науковців приділяється загальній якісній оцінці консюмеризму як соціального явища та економічного механізму захисту прав споживачів, також проведені широкі дослідження історії розвитку консюмеризму у різних країнах світу і розглянутий широкий спектр проблем захисту прав та інтересів споживачів в світі і в Україні. Із новітніх публікацій привертає увагу стаття А. Мазаракі та В. Лагутіна «Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням» [11]. У цій науковій праці розглянуто теоретичні аспекти забезпечення динамічної збалансованості та самодостатності внутрішнього ринку, доведено, що в Україні має місце суперечливе поєднання моделі національного відтворення, орієнтованої на споживання, із кризою сфери споживання. При цьому основна увага авторів акцентована на питаннях розв'язання суперечності між виробництвом і споживанням в залежності від стану й динаміки внутрішнього ринку країни та на з'ясуванні можливостей вітчизняного внутрішнього ринку обмежувати негативний вплив існуючих дисбалансів між виробництвом і споживанням на процес національного

відтворення. Дослідження здійснено на основі урахування можливостей оптимальної реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів внутрішнього ринку.

Разом із цим, продовжує залишатися невирішеним широке коло проблем. Насамперед, це стосується поглиблення наукового розуміння сучасних причин реально існуючої протилежності мотивацій та інтересів суб'єктів споживчого ринку, що зумовлюють основну антагоністичну суперечність їхньої економічної взаємодії. Потребує подальшого дослідження аналіз основних чинників генерування зростання реальних загроз населенню, що виникають внаслідок виробництва і реалізації небезпечних для здоров'я і життя людини товарів, передусім продуктової групи.

Крім того, на основі використання світового досвіду, необхідно розробити та задіяти ефективні механізми подолання конфронтаційно-небезпечної суперечності інтересів суб'єктів споживчого ринку на засадах максимально повної реалізації інтересів населення та посилення соціально-правової і економічної відповідальності бізнесу за якість та безпеку товарів і послуг.

Мета даної роботи полягає у висвітленні найбільш характерних особливостей сучасного стану захисту прав споживачів в Україні і розробці конкретних пропозицій, що спрямовані на його суттєве посилення, виходячи з необхідності забезпечення виконання вимог євроінтеграції. Насамперед, це стосується розв'язання нагальної проблеми відновлення адекватної економічної відповідальності бізнесу за матеріальні і моральні збитки, що були завдані кінцевим споживачам життєвих благ внаслідок шахрайських та інших протиправних дій, особливо у разі продажу населенню шкідливих для здоров'я і небезпечних для життя товарів. Зазначене вимагає запровадження у вітчизняну практику ефективного механізму забезпечення перманентної зміни номінального рівня економічних санкцій, спрямованого на максимально повну компенсацію втрати їх реальної вартості внаслідок процесів стійкої та високої інфляції.

Важливим завданням є наукова розробка й обґрунтування авторської методики, що розкриває принципи визначення і регламентує порядок впровадження в правову сферу України масштабно-фіксованого й універсального вартісного показника – «нормативно-базової величини», що має замінити використання в якості нормативного такий показник як «прожитковий мінімум».

Виклад основного матеріалу. Підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і їхніми державами-членами, з іншої (яка була ратифікована Верховною Радою України у вересні 2014 року), наша держава взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС. В першу чергу, це стосується запровадження у вітчизняну практику високих стандартів відповідальності у споживчій сфері, що на сьогодні діють в ЄС.

Огляд стандартів ЄС, що мають бути запроваджені в Україні

У 1973 році у рамках Європейського економічного співтовариства була затверджена спеціальна служба, що має на меті охорону навколишнього середовища і захист прав та інтересів споживачів. Ця служба розробила відповідну програму, яка була прийнята у квітні 1975 року. Програма гарантує споживачам на ринку товарів та послуг реалізацію п'яти основних прав: 1) право на охорону здоров'я і безпеку споживання; 2) право на охорону економічних інтересів; 3) право на матеріальну і моральну компенсацію за понесені збитки (як прямі, так і опосередковані), що завдані клієнту внаслідок використання ним неякісних товарів (або споживання неякісних послуг); 4) право на максимально повну та правдиву інформацію щодо реальної споживчої якості товарів (послуг) та відповідну і необхідну для клієнта у зазначеному випадку освіту; 5) право бути вислуханим, яке означає, з одного боку, що інтереси споживачів будуть враховані при формуванні державної економічної політики (у тому числі інвестиційної, кредитно-фінансової, податкової тощо) у напрямках, що сприяють наповненню споживчого ринку, а з іншого, що всі претензії споживачів стосовно реальної якості товарів та послуг будуть професійно, справедливо і оперативно розглянуті адміністративними судами із незворотною процедурою притягнення винних до тих чи інших форм відповідальності у разі порушення ними прав клієнтів та покупців.

У подальшому до наведених прав (*Consumers International*) були додані: **6)** право на задоволення базових потреб; **7)** право на вибір; **8)** право на здорове довкілля.

Сучасні стандарти ЄС спрямовані на встановлення високого рівня захисту прав споживачів задля забезпечення вільного руху товарів на внутрішньому ринку ЄС. Оскільки різний рівень захисту в країнах-членах ЄС створює бар'єри для вільного руху товарів, в Європейському Союзі було створено єдиний для всіх держав-членів ЄС мінімальний комплекс правил споживчого законодавства, запровадження яких спрямоване на покращення умов функціонування внутрішнього ринку ЄС. Зазначене є однією з важливих сфер секторальної співпраці ЄС та України, що передбачена Угодою про асоціацію [12].

Статтею 415 Угоди про асоціацію визначено, що метою такого співробітництва є «забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між українською та європейською системами захисту прав споживачів». Згідно зі статтею 417 Угоди, «Україна поступово наближає своє законодавство до стандартів ЄС у сфері захисту прав споживачів, перелік яких визначається Додатком XXXIX до Угоди про асоціацію». При цьому зазначене реалізується при умові уникнення створення бар'єрів у зовнішній торгівлі.

В Європейському Союзі чинною є Директива 2001/95/ЄС про загальну безпеку продукції яка вимагає, щоб продукти, які випускаються на ринок, були безпечними [13]. Директива дає визначення понять «продукція», «безпечна продукція», «небезпечна продукція», «серйозний ризик», «виробник» тощо. Ця Директива належить до так званих горизонтальних та застосовується за відсутності конкретних правил щодо безпеки окремих категорій товарів або якщо конкретні галузеві правила є недостатніми. Галузевими (секторальними) Директивами в ЄС врегульовані, наприклад, безпека іграшок, косметики, машин тощо. Директива стосується лише нехарчової продукції.

Відповідно до Директиви, продукт вважається безпечним, якщо він відповідає національним вимогам чи вимогам ЄС щодо безпеки продукції. Такі вимоги можуть встановлюватися як нормами щодо загальної безпеки продукції, так і спеціальними нормами, що містяться в інших Директивах, імplementованих в національне право держав-членів. Ці загальні критерії конкретизуються в основному шляхом запровадження технічних стандартів, мандат на розробку яких Єврокомісія надає приватним установам із стандартизації, як, наприклад, Європейському комітету зі стандартизації (*European Committee for Standardization, CEN*) або Європейському комітету електротехнічної стандартизації (*European Committee for Electrotechnical Standardization, CENELEC*). У контексті так званого «Нового підходу» Єврокомісія визнає ці стандарти та публікує їх в Офіційному журналі ЄС, якщо вони адекватно відображають та конкретизують положення, які охоплюються Директивою 2001/95/ЄС чи секторальними Директивами.

Всі продукти, що вироблені згідно з цими стандартами, визнаються безпечними та такими, що відповідають вимогам законодавства (презумпція відповідності). Відповідність продукції стандартам ЄС виражається у нанесенні виробником маркування CE на товар. Наглядові органи в державах-членах можуть вживати відповідних заходів щодо такого продукту лише у випадку наявності достатніх доказів про небезпечність продукту.

Згідно з Директивою 2001/95/ЄС, виробники та торговельні посередники повинні інформувати споживачів та компетентні державні органи про ризики, пов'язані з продукцією, яку вони постачають, а також співпрацювати з відповідними органами у контексті реалізації заходів, вжитих задля захисту споживачів.

З метою забезпечення однаково високого рівня захисту Розділ 4 Директиви покладає на держави-члени цілу низку обов'язків. Так, згідно зі ст. 6 держави-члени повинні забезпечити виконання виробниками та торговельними посередниками їхніх обов'язків щодо безпеки продукції, а також призначити компетентні органи, які контролюватимуть відповідність продукції загальним вимогам безпеки. Такі контролюючі органи повинні бути наділені відповідними повноваженнями для здійснення перевірок та вжиття заходів щодо продукції, яка не відповідає вимогам безпеки, що встановлює ст. 8. Крім того, держави повинні забезпечити функціонування дієвих методів ринкового нагляду.

Питання ринкового нагляду регулюється в ЄС додатково Регламентом (ЄС) № 765/2008 про вимоги щодо акредитації та нагляду за ринком реалізації продукції та процедурою адекватного розгляду споживчих скарг, що встановлюється ст. 9 Директиви.

Директивою також встановлено систему оперативного сповіщення між державами-членами та Комісією (*Community Rapid Information System, RAPEX*), яка забезпечує швидке інформування відповідних органів про небезпечну продукцію. Доступ до системи *RAPEX* може бути відкритим і для третіх країн на підставі відповідних угод – ч. 4 ст. 12 [40].

Групою фахівців моніторингової групи ЄС у 2016 р. був підготовлений звіт, метою якого є дослідження питання, наскільки Україна наблизилась у виконанні своїх міжнародно-правових зобов'язань згідно зі ст. 417 Угоди про асоціацію щодо апроксимації українського законодавства у сфері захисту прав споживачів до стандартів ЄС [14]. Предметом дослідження фахівців був аналіз відповідності українського законодавства основним актам вторинного права ЄС у сфері захисту прав споживачів, що перелічені у Додатку XXXIX до Глави 20 Угоди. Що стосується українського законодавства, то основна увага була приділена оцінці змісту Закону України «Про захист прав споживачів», а також законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту прав споживачів)» до вимог законодавства ЄС. Передусім, була проведена перевірка врахування українським законодавством положень основних інструментів ЄС у сфері захисту прав споживачів. Враховуючи результати проведеної перевірки, у звіті дана достатньо позитивна оцінка законодавчого поля України у сфері захисту прав споживачів.

Експертами відзначено, що Закон України «Про захист прав споживачів» у ч. 1 ст. 1 визначає поняття «безпеки продукції» як відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища за звичайних умов використання, зберігання, транспортування, виготовлення й утилізації продукції. В той час як визначення в п. 6. ст. 2 Директиви дозволяє наявність мінімальних ризиків, що є сумісними з використанням продукції та вважаються допустимими при дотриманні високого рівня захисту прав споживачів. На думку експертів, Закон захищає від будь-яких ризиків, оскільки у законопроекті здійснено спробу наблизити визначення «безпеки продукції» до європейського визначення.

Директива дозволяє розміщення на ринку продукції, що не є найбезпечнішою, проте, відповідно до певних визначених критеріїв, є достатньо безпечною та допустимою для ринку, навіть якщо існують продукти з більш високим рівнем безпеки. На практиці це означає, що ринок є відкритим для різної продукції з допустимими ризиками, що сприяє досягненню мети Директиви щодо усунення бар'єрів у торгівлі. Визначення законопроекту є аналогічним визначенню у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» та відповідає Директиві. Проте у законопроекті та Законі відсутні положення про те, що можливість досягнення більш високого рівня безпеки або наявність іншої продукції з меншим ступенем ризику не є достатньою підставою для визнання продукції небезпечною. Інша зміна в проекті про відмежування харчових продуктів від нехарчової продукції відповідає європейському підходу щодо розподілу правових режимів харчових та нехарчових продуктів.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач має право на безпеку продукції для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також майна. Директива згадує лише здоров'я та безпеку людей. Захист навколишнього середовища згадується в європейському законодавстві щодо безпеки харчових продуктів (Частина 1 ст. 5 Регламенту (ЄС) № 178/2002 «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства про харчові продукти, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів і встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпекою харчових продуктів»). Проте захист майна не є метою європейського законодавства щодо безпеки продукції. В цьому плані українське законодавство надає більший рівень захисту.

Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 21 Закону продаж споживачу продукції, що є небезпечною, є порушенням його прав. У такому випадку споживач може звернутися за захистом до суду (ст. 22). Відповідальність за виготовлення або реалізацію продукції, що є небезпечною, встановлена в п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону.

Прийняття Законів України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» та «Про загальну безпечність нехарчової продукції» сприяло запровадженню європейського механізму здійснення ринкового нагляду та режиму загальної безпечності продукції.

Разом із цим, експертами відзначено [14, с. 6], що на практиці все ще існує ціла низка проблем у цій сфері, як, наприклад, дублювання функцій нагляду за окремими видами продукції, непрозоре застосування штрафних санкцій, складний порядок проведення перевірок, недостатнє інформування громадськості про результати державного нагляду тощо.

Експертною групою також визначені недоліки та сформульовані відповідні рекомендації щодо приведення українського законодавства у відповідність з європейськими стандартами.

До основних негативних заходів, що діють не на користь забезпечення прав споживачів, експертами віднесено наступне. Так, після набрання чинності з 1 січня 2008 року Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» практично було зруйновано існуючу систему профілактики та упередження потрапляння небезпечних, неякісних, фальсифікованих або контрафактних товарів на споживчий ринок. Відповідно до Закону державні органи у справах захисту прав споживачів були значно обмежені у реалізації своїх контролюючих функцій. Вони мають право здійснювати планові заходи щодо контролю за діяльністю суб'єктів господарювання тільки за умови їх попередження не менше як за 10 днів. Попередження суб'єктів господарювання, що знищило елемент несподіваності в діяльності наглядових органів, суттєво впливає на ефективність перевірки, оскільки нечесні підприємці мають абсолютні можливості для приховування існуючих зловживань, що порушують права споживачів.

У той же час при проведенні позапланового заходу органами захисту прав споживачів дозволяється з'ясувати лише ті питання, необхідність перевірки яких стала підставою для здійснення цього заходу, зокрема, конкретні скарги споживачів. Таким чином, при проведенні перевірки відповідальні спеціалісти не мають права фіксувати інші порушення, що були виявлені в цей час.

Огляд правових санкцій за порушення прав споживачів та оцінка нормативної бази визначення їх номінального економічного виміру в Україні

Авторський аналіз дозволяє стверджувати, що ситуація, яка склалася на сьогоднішній день у сфері захисту прав споживачів, не є райдужною, і її щонайменше можна визначити вкрай парадоксальною.

З одного боку, за період розбудови української ринкової економіки в законодавчому полі країни була сформована достатньо розвинена законодавча система забезпечення захисту прав споживачів, що включає вісім законів [15–22] та тринадцять підзаконних актів [23–35]. Саме тому на перший погляд може здатися, що ця правова система має діяти достатньо надійно і повинна ефективно захищати інтереси кінцевих споживачів.

З іншого боку, стан справ у сфері, що розглядається, на цей час навіть на офіційному рівні визнається вкрай незадовільним. Так в «Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року» відверто визнається: «Споживачі в Україні не захищені державою і законом внаслідок декларативного характеру проголошених прав та відсутності механізмів їх реалізації та відновлення. Відсутність цілісної системи державного нагляду (контролю) призводить до виникнення конкурентних переваг для недобросовісного бізнесу. Отже, внутрішній споживчий ринок більш ризикований та небезпечний для споживачів, порушення прав яких набули масового характеру. Більшість суб'єктів господарювання (виробників) втрачають свою конкурентоспроможність як усередині країни, так і на спільному з ЄС ринку. Поширення на внутрішньому ринку небезпечної продукції та продукції неналежної якості стає все більш загрозливим для здоров'я і життя населення» [36].

Саме тому, одними з найважливіших завдань, визначених Концепцією, є «...гармонізація системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками

ЄС; забезпечення конституційних гарантій безпеки та якості споживання; підвищення ефективності системи захисту споживачів від небезпечної продукції, що може заподіяти шкоду життю, здоров'ю, майну споживачів, навколишньому природному середовищу, в тому числі шляхом підвищення ефективності державного ринкового нагляду» [36].

Суперечлива парадоксальність ситуації, що склалася у сфері захисту прав вітчизняних споживачів, вимагає ретельного аналізу.

Зокрема, це стосується оцінки реальної спроможності існуючої нормативної бази забезпечити адекватну економічній відповідальність бізнесу у разі випадків реалізації неякісної та небезпечної продукції, прагнення вітчизняних та іноземних підприємців максимізувати приватні прибутки шахрайсько-фальсифікаторським шляхом, насамперед, шляхом порушення регламентованих нормативів і стандартів якості та безпеки реалізованих на ринку життєвих благ (насамперед харчових продуктів, напоїв і товарів для дітей), тобто злочинних дій у сфері споживання, наслідки яких безпосередньо впливають на стан здоров'я, тривалість життя і репродуктивні можливості людини.

Стосовно санкцій, то в Україні на сьогодні діє загальноприйнята в Євросоюзі норма, за якою сплата штрафів не звільняє суб'єктів господарювання від покладених на них обов'язків щодо відшкодування, в установленому порядку, споживачам як майнових, так і моральних збитків, які виникли внаслідок порушення законодавства про захист прав споживачів. При цьому господарюючі суб'єкти також не є беззахисними, оскільки вони не позбавлені можливості власного юридичного захисту, оскільки рішення про накладення на них економічно-правових стягнень можуть буди оскаржені в порядку, визначеному законодавством.

Основні економічні санкції за конкретні випадки порушення прав споживачів в нормує стаття 23 Закону України «Про захист прав споживачів».

Стаття 23 передбачає для суб'єктів господарювання сфери торговельного та інших видів обслуговування населення економічно диференційовану відповідальність по широкому спектру порушень, що включають наступні санкції у разі порушення регламентованих норм

1) відмову споживачу в реалізації його прав, установлених частиною першою статті 8, частиною першою статті 9 і частиною третьою статті 10 – у десятикратному розмірі вартості продукції виходячи з цін, що діяли на час придбання цієї продукції, але не менше **п'яти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян;

3) реалізацію продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в державній системі сертифікації, але у документах, згідно з якими її передано на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності, – у розмірі **п'ятдесяти відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше десяти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **десяти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян;

4) виготовлення або реалізацію продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища, – у розмірі **трьохсот відсотків вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян;

5) реалізацію продукції, забороненої відповідним державним органом для виготовлення та реалізації (виконання, надання), – у розмірі **п'ятисот відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше ста неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **ста неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян;

6) реалізацію небезпечного товару (отрути, пестицидів, вибухонебезпечних і вогнебезпечних речовин тощо) без належного попереджувального маркування, а також без інформації про правила і умови безпечного його використання – у розмірі **ста відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, але не менше двадцяти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **двадцяти неоподатковуваних мінімумів** доходів громадян;

7) відсутність необхідно доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію або продавця (у випадках, визначених Законом України «Про електронну комерцію») – у розмірі **тридцяти відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**;

8) створення перешкод службовим особам центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, та структурного підрозділу з питань захисту прав споживачів органу місцевого самоврядування у проведенні перевірки якості продукції, а також правил торговельного та інших видів обслуговування – у розмірі від одного до десяти відсотків вартості реалізованої продукції за попередній календарний місяць, але не менше **десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**, а у разі, коли відповідно до закону суб'єкт господарської діяльності не веде обов'язковий облік доходів і витрат, – у розмірі **десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**;

9) невиконання або несвоєчасне виконання припису посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, про усунення порушень прав споживачів – у розмірі **двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**;

10) реалізацію товару, строк придатності якого минув, – у розмірі **двохсот відсотків вартості залишку одержаної для реалізації партії товару, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**;

11) порушення умов договору між споживачем і виконавцем про виконання роботи, надання послуги у розмірі **ста відсотків вартості виконаної роботи (наданої послуги), а за ті самі дії, вчинені щодо групи споживачів, – у розмірі від одного до десяти відсотків вартості виконаних робіт (наданих послуг) за попередній календарний місяць, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**;

12) обмеження або відмову в реалізації прав споживачів, установлених частиною другою статті 17 цього Закону, – у розмірі **п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**.

Крім того, державним органам у справах захисту прав споживачів надано право згідно зі ст. 17 Закону України «Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами» застосовувати фінансові санкції до суб'єктів підприємницької діяльності за порушення вимог зазначеного Закону. Згідно з наказом Держстандарту України від 10 січня 2001 року № 3 [37] «Про затвердження Положення про порядок застосування державними органами у справах захисту прав споживачів фінансових санкцій за порушення Закону України «Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовими алкогольними напоями та тютюновими виробами»», *фінансові санкції у вигляді штрафів застосовуються до суб'єктів підприємницької діяльності у разі: роздрібної торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами з порушенням установлених правил торгівлі – 200 відсотків вартості отриманої партії товару, але не менше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами без наявності сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання – 200 відсотків вартості отриманої партії товару, але не менше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.*

Важливим є те, що вітчизняне законодавство у багатьох випадках визначає: величину відсоткових економічних стягнень по відношенню до вартості реалізованої споживачам партії товару неналежної якості, а також встановлює нижню межу економічної відповідальності суб'єктів господарювання, відносно якої економічні санкції не можуть бути знижені.

Чинним законодавством визначено, що суб'єктом злочину можуть бути лише ті особи, на яких покладена відповідальність за випуск та реалізацію продукції належної якості, а також здійснення контролю за якістю продукції. До таких осіб належать, наприклад, службові та інші особи торговельних підприємств, які здійснюють продаж товарів й іншої продукції споживачам, а також інші суб'єкти підприємницької діяльності (юридичних особи), що реалізують продукцію і товари споживачам, та на яких покладені обов'язки здійснення контролю за якістю продукції і товарів, що реалізуються.

Суб'єктами злочину можуть бути також і громадяни-підприємці, які провадять торгівлю продукцією і товарами, оскільки вони, відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів», несуть відповідальність за якість товарів і продукції, що ними реалізується. Суб'єктами випуску на товарний ринок недоброякісної та фальсифікованої продукції і товарів є службові особи промислових підприємств й інших суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, на яких покладено обов'язок здійснення контролю за якістю виготовлюваної продукції і товарів, а також громадяни-підприємці, які здійснюють діяльність з виробництва продукції (товарів) для реалізації споживачам.

Суб'єктами злочину є також особи, які проводять розрахунки з покупцями чи їх обслуговують на підприємствах торгівлі або громадського харчування, працівники побутових підприємств і підприємств комунального господарства, які виконують певні роботи, та особи, які приймають замовлення, проводять розрахунки при оплаті замовлень та інші.

Необхідно віддати належне тому, що в нашій державі існує достатньо жорстка правова відповідальність за екстремальні прояви порушення прав споживачів. Так, стаття 225 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за умисне обмірювання, обважування, обрахування чи інший обман покупців або надання послуг, якщо ці дії вчинені у значущих розмірах, – *караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*

Залежно від способу вчинення обману покупців та замовників предметом цього злочину можуть бути грошові кошти, товари, а також різні вироби, що виготовляються чи ремонтуються за замовленням громадян. Визначено, що місцем вчинення обману є підприємства торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення і підприємства комунального господарства незалежно від їх форми власності.

До давніх або «традиційних» способів обману покупців та замовників чинне законодавство досить чітко відносить: 1) обмірювання – тобто відпуск товарів не повною мірою, або в меншій від належної кількості; 2) обважування – шахрайський спосіб відпуску товарів, кількісні показники яких визначаються мірами ваги в зменшеній вазі; 3) обрахування – це вимагання з покупця чи замовника суми, яка перевищує фактичну вартість товару чи наданих послуг, або ж при проведенні розрахунків вартість визначається правильно, але здача або взагалі не віддається, або ж віддається не в повному розмірі.

Разом із зазначеним, не може не привертати увагу суттєвий юридичний недолік, який пов'язаний із тим, що діючим законом не встановлено конкретний перелік дій, що підпадають під ознаки «інший обман». Тобто, тлумачення всього, що може бути включене до цієї норми, законодавець безпідставно віддав на «відкуп» фахово-морального розуміння конкретних представників вітчизняного правосуддя.

На думку авторів, передусім, під нормою «інший обман» треба розуміти будь-які дії суб'єкта злочину, дії якого умисно спрямовані на безпосереднє отримання від кінцевих споживачів, громадян-покупців грошових сум, що перевищують дійсну вартість товару, або реальну вартість виконаної роботи чи наданої клієнту послуги.

Разом із цим, сучасна реальна практика дає підстави для виявлення і нормативного визначення більш широкої палітри інших існуючих «новітніх» проявів обману споживачів, яка є більш різнобарвною і різноманітною, аніж це визначено чинними законодавчими нормами. Зокрема, це стосується всіх тих проявів шахрайської фальсифікації задекларованої споживчої якості запропонованих для реалізації неякісних та небезпечних для життя і здоров'я споживачів товарів, насамперед, продуктової групи, а також напоїв, у т.ч. алкогольних. Це підтверджує структурний аналіз листів-звернень громадян до Держспоживстандарту України, який показав, що «42 % споживачів скаржаться на неякісні або фальсифіковані товари, в першу чергу, продукти харчування – м'ясопродукти, хлібобулочні, кондитерські вироби, питну воду, а також алкогольні та тютюнові вироби» [38].

Реальна практика засвідчує, що державні служби захисту прав споживачів, після періоду посилення дієвого перевірконого контролю за якістю товарів, на виконання політичної

установки щодо запобігання корупції та реалізації вимоги «максимальної лібералізації бізнесової діяльності», за останні роки різко знизили кількість перевірок, та, відповідно, виявлення випадків злочинного порушення прав споживачів. Про сказане свідчить діаграма (Рис. 1).

Динаміка обсягів перевіреної та забракованої продукції, млн.грн.

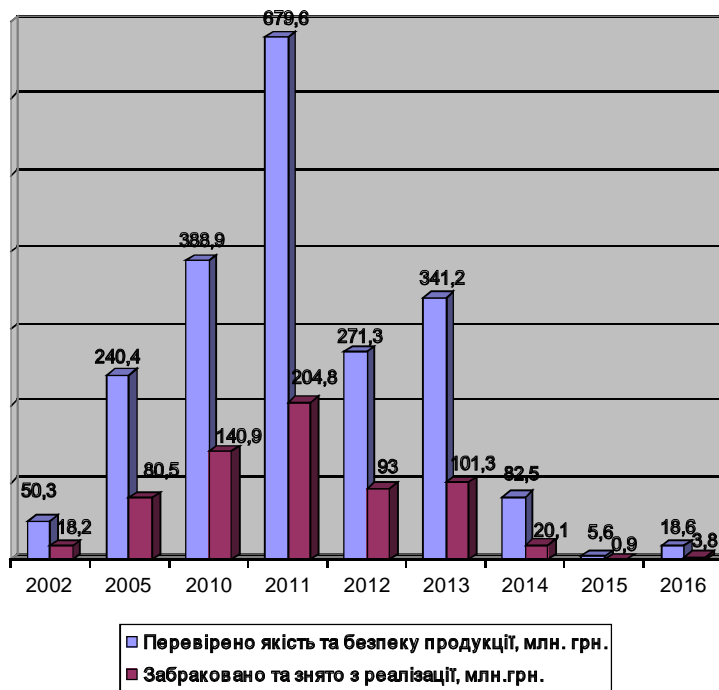

Рис. 1. Діаграма «Динаміка обсягів перевіреної та забракованої продукції»

Однак реальний стан справ свідчить, що процес боротьби з корупцією відбувається не так, як планувався, а злочинність в сфері порушення прав споживачів та прояви негативних наслідків цих злочинів для населення постійно зростають.

Важливо наголосити, що *суб'єктивна сторона злочинів*, пов'язаних із порушенням права населення на споживання безпечної для здоров'я і життя продукції, характеризується саме умисною формою спонукальних мотивів, якими керується суб'єкт(и) бізнесу, що скоює ці злочинні дії і якими визначається його провина. У разі, якщо внаслідок обману кінцевому споживачу завдані збитки (матеріальна, моральна та фізична шкода), вступає в дію стаття 225 Кримінального кодексу України. За цією ж статтею передбачається посилена відповідальність за рецидивні діяння, тобто вчинені особою, що була раніше судимою за обман покупців чи замовників. Такі діяння караються *штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років*. Хоча для кваліфікації цих діянь необхідно, щоб судимість за раніше вчинений особою злочин не була погашена чи знята в установленому законом порядку.

Для довідки необхідно зазначити, що у США грошовим еквівалентом строку обмеження волі на три роки є сума стягнень від 10 000 до 50 000 дол. США. Якщо порівняти, то в Україні зазначеному терміну ув'язнення відповідає абсолютно мізерно-неадекватна гривнева сума, що є еквівалентною 325 дол. США, і на сьогодні становить 500 визначених вітчизняним законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян !

Вищенаведене дозволяє зробити висновок, що економічна відповідальність бізнесу за порушення прав споживачів, універсальним мірилом якої є номінальна кількість «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», може бути визнана не лише неадекватною завданям збиткам, а взагалі жалюгідною і нікчемною.

Причини такого стану речей потребують окремого розгляду.

Проблеми застосування базово-нормативного стандарту (величини) при забезпеченні адекватної економічної відповідальності бізнесу

Одна з причин унікальності ситуації, що склалася, полягає в існуванні в країнах з капіталістичним способом виробництва основної суперечності споживчого ринку, що пов'язана не лише з неспівпаданням, а взагалі із абсолютною протилежністю інтересів основних його суб'єктів: бізнесменів-виробників, бізнесменів-реалізаторів, з одного боку, та населенням, або кінцевими споживачами життєвих благ, з іншого. Тобто, з одного боку, суперечність виникає між інтересами виробників і реалізаторів, що прагнуть до максимізації особистих прибутків, а з іншого, інтересами населення, що прагне задовольнити особисті потреби у споживанні безпечних для здоров'я і життя товарів та послуг. Особливість цієї суперечності полягає у тому, що за певних умов порушення паритету в процесі реалізації приватних інтересів в ринкових умовах може загостритися і перетворитися на антагоністичну.

Пояснення цьому феномену, що коріниться у глибинному та необмеженому високими моральними принципами іманентному прагненні капіталу до максимізації прибутків, навів британський журналіст Данин Т. Дж. у статті «Тред-юніони і стачки», опублікованій у Лондоні ще у **1860** році. Автор ще на ранньому етапі розвитку капіталістичного способу виробництва стверджував: «Капітал боїться відсутності прибутку... якщо є достатній прибуток, капітал стає сміливим..., при **50** процентах позитивно готовий зламати собі голову, при **100** процентах він потурає всі людські закони, при **300** процентах немає такого злочину, на який він не ризикнув би, хоч і під страхом шибениці» [39, с. 35–36].

Гонитва капіталу за надприбутками, що отримуються любою ціною, аж до прямих злочинних дій, вкрай загострювала соціальні антагонізми, що вибухали суспільними обуреннями і революціями в країнах з капіталістичним способом виробництва. Ця ситуація почала кардинально змінюватися на краще лише у другій половині **XX** сторіччя. Одним із важливих каталізаторів посилення системи захисту інтересів і прав споживачів в умовах капіталістичного ринку стала активна позиція представників громадянського суспільства, організованих об'єднань споживачів та конструктивна налаштованість держави на оптимальне узгодження інтересів всіх суб'єктів споживчого ринку на засадах досягнення соціально-економічного консенсусу та адекватного економіко-правового приборкання ненажерливих інтересів бізнесу. Саме це і є важливою ознакою цивілізованості країн сучасного розвиненого ринку, що мають надійну систему захисту прав споживачів на засадах застосування адекватних економічних санкцій, що діють на сьогодні в країнах Євросоюзу та США.

За відносно нетривалий час з моменту початку реставрації в Україні капіталістичного способу виробництва можна констатувати, що у вітчизняних умовах проведення ринкових реформ вдалося лише створити досить далекий від ознак цивілізованості корпоративно-клановий капіталізм. Саме тому основні проблеми євроінтеграції України будуть пов'язані з прискоренням процесів та реформ на шляху розбудови цивілізованого, соціально-орієнтованого способу капіталістичного виробництва, однією з важливих ознак якого є надійний захист інтересів кінцевих споживачів та посилення адекватної економічної відповідальності бізнесу у разі порушення їх прав.

Авторський ретроспективний аналіз дозволяє стверджувати, що тривалий час у сфері ринкових відносин, що визначають економічну відповідальність бізнесу за порушення прав споживачів, реалізовувався аномально-бінарний інтерес двох корпоративних спільнот.

З одного боку, це інтерес, який прагнула реалізувати здебільшого не професійна і консервативна корпоративна спільнота державної бюрократії, яка своїми діями, порушуючи загально-суспільні інтереси, сприяла посиленню неадекватності економічної відповідальності бізнесу за зловживання на споживчому ринку, передусім, цілком свідомо блокуючи індексацію базово-масштабної норми грошового визначення обсягів санкцій. При цьому не слід скидати впливу на ці дії, а по суті бездіяльність, корупційної зацікавленості.

З іншого боку, відбувалася активна реалізація корпоративно-кланового інтересу, що полягала у «заморожуванні» рівня базово-масштабної величини стягнень, що передбачало

всіма можливими засобами не допускати необхідної індексації неоподаткованого мінімуму доходів громадян (у т. ч. із використанням «послуги» за бездіяльність лобістів від влади). Тобто, досягалась мета або взагалі прямого ухилення, або абсолютної мінімізації обсягів економічних санкцій, що за законом повинні накладатися за порушення прав споживачів, і які повинні бути адекватними зобов'язанням по відшкодуванню завданих економічних збитків.

Розглядаючи причини заморожування на десятки років неоподаткованого мінімуму як нормативно-базової величини, необхідно зупинитися ще на одній *важливій проблемі порушення економічного права населення на соціально справедливе оподаткування. Справа тут полягає у тому*, що державна бюрократія, не бажаючи фахово вирішувати фіскальну проблему, пішла шляхом створення особливо соціально небезпечної ситуації, коли величина неоподаткованого мінімуму доходів громадян опустилася нижче рівня, що визначає стан злиднів. Тобто, на сьогодні у податковому полі України утворилася стійка зона надвисокого і соціально несправедливого фіскального тиску, який особливо стає нестерпним в умовах перманентно високої інфляції. Іншими словами, податковий тягар вже більше **20** років економічно не виправдано перекладений на найбільш малозабезпечені верстви населення, оскільки казна починає вилучати кошти (доходи), які для зазначеної категорії населення є нагально життєво необхідними для простого відтворення.

Зазначене може бути пояснено й тим, що одним із проявів деструктивного впливу інфляції на соціальну сферу є те, що спотворюючи параметри економіки, вона провокує виникнення у «казни» (чиновників, що відповідають за її наповнення) певної інфляційної зацікавленості. До таких проявів можна віднести можливість переорієнтації податкової політики на вирішення фіскальних проблем за рахунок безпосереднього використання інфляційного процесу. Це стає можливим за умов, коли спокуса поповнення доходів бюджету за рахунок інфляційних джерел починає реалізовуватися на практиці.

В умовах відсутності реалізації принципу «інфляційної нейтральності податкової системи», коли не діє механізм індексації, який мав би здійснювати чітку прив'язку неоподаткованого мінімуму доходів громадян або до величини вартості прожиткового мінімуму, або до рівня мінімальної заробітної плати по національному господарству країни (або до інших відносно стабільних економічних координат), вирішення проблеми наповнення казни реакційна бюрократія починає автоматично задовольняти за рахунок інфляційно-податкового вилучення у малозабезпечених верств працюючих всезростаючої частини найнеобхіднішого для їх життя продукту.

Ретроспективний аналіз свідчить, що процес вартісного коригування рівня нульової ставки податку на доходи громадян відбувався по суті довільно, як за змістом економічної обґрунтованості вихідної бази рівня оподаткування, так і щодо існуючих рівнів диференціації реальних доходів платників податків, тобто без урахування їх реальних податкових можливостей.

На перших етапах розбудови ринкової капіталістичної економіки (1990–1992 рр.) зміни рівня неоподаткованого мінімуму доходів громадян (фізичних осіб) були спрямовані на його реальне підвищення (оскільки зазначене відбувалося під впливом гуманістичної ідеї посилення соціального захисту населення). Проте у подальшому, в процесі формування корпоративно-кланового капіталізму, на процес перегляду нульової ставки податку в Україні все відчутніше почало впливати протиріччя, що виникало між необхідністю підтримки достатнього рівня реальної величини вартості неоподаткованого мінімуму доходів і фіскальною потребою збільшення податкових надходжень до держбюджету. Останнє, в умовах інфляційного зростання номінальних і значного падіння реальних доходів громадян найбільш просто забезпечувалося за рахунок розширення та поглиблення того поля доходів громадян, що підлягають оподаткуванню податком на доходи громадян.

На першому етапі ринкового реформування в якості базової величини застосовувалася мінімальна заробітна плата. Внаслідок синергії бінарної дії вищезазначених інтересів бюрократії і бізнесу цей важливий соціальний показник перестав регулярно переглядатися, а його безсистемна індексація не відповідає реальним втратам купівельної спроможності

внаслідок інфляції. Тому бюрократія запропонувала інший варіант, а саме, використати у якості базової величини – величину неоподатковуваного мінімуму доходів громадян.

Цікавим є той факт, що за період з 1992 – 1995 рр. величина неоподатковуваного мінімуму доходів громадян піднімалась 13 разів, що спричинилося, передусім, умовами гіперінфляції, які вимагали перегляду розміру ставки нульового податку на доходи громадян. І хоча зазначений процес здійснювався безсистемно (чи то на підставі Декретів Кабінету Міністрів України (1992 р.), чи то на підставі указів Президента України (1993 – 1995 рр.)), проте підвищення вартісної величини неоподатковуваного мінімуму доходів громадян відбувалося перманентно.

Ситуація радикально змінилася, починаючи з жовтня 1995 р., тобто з моменту законодавчого закріплення за цим важливим нормативом соціально-економічної справедливості статусу базової величини. І до цього часу величина неоподатковуваного мінімуму доходів громадян залишається незмінною базовою величиною, про що викладено раніше.

Аналогу зазначеній соціально-економічній аномалії у світовій практиці відшукати практично неможливо. Її сутність полягає у тому, що неоподаткований мінімум доходів громадян, будучи законодавчо затвердженим на рівні величини у 17 грн. (а це відбулося на момент запровадження в Україні грошової реформи 1995 р.), протягом 22 років жодного разу взагалі не переглядався. І це незважаючи на той волаючий факт, що за період із 01.10.1995 по 01.10.2017 роки індекс інфляції цін споживчого ринку, а також курсове співвідношення гривни до долара США зросло більше ніж на порядок. Так, якщо на момент затвердження неоподатковуваного мінімуму у якості базової величини співвідношення гривні до долара становило 1,7:1,0, то на сьогодні воно дорівнює 26:1. Це засвідчує, що за 22 річний період інфляційне падіння купівельної спроможності гривні становить 15,3 рази, а сам неоподатковуваний мінімуму реально знизився з еквівалентного рівня у 10 доларів США до мізерного еквіваленту, що на сьогодні дорівнює 65 центам.

Наведене свідчить, що всі законодавчо закріплені економічні санкції за прояви злочинних порушень прав споживачів, які розраховуються у нормативно визначеній кількості «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» на сьогодні, як вже зазначалося, з економічної точки зору адекватності діючих санкцій є абсолютно нікчемними та жалюгідними.

Ситуація, що склалася у вітчизняній практиці, потребує негайного відновлення адекватної економічної відповідальності бізнесу.

Проведений аналіз, насамперед, свідчить про неприпустимість подальшого використання неоподатковуваного мінімуму доходів громадян у якості нормативно-базової величини при визначенні обсягів економічних санкцій за злочинне порушення прав споживачів. Разом із цим, і це підтверджено вітчизняною і світовою практикою, у якості нормативно-базової величини не можуть бути використані всі інші соціально-економічні нормативи і стандарти, зокрема, такі, як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум та ін.

Наведене неспростовно свідчить: *по-перше*, про масштабні втрати бюджету, оскільки, будучи масштабно-розрахунковою одиницею, величина неоподатковуваного мінімуму доходів громадян покладається в основу визначення грошових сум по тих чи інших платежах, що стягуються з фізичних і юридичних осіб відповідними державними інститутами за надані послуги; *по-друге*, про значні втрати суб'єктів, які потерпають від злочинно-шахрайських дій, оскільки законодавчо закріплені санкції за відповідні порушення прав споживачів та партнерів по бізнесу, що закріплені у кількості «неоподатковуваних мінімумів», є мізерними.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що максимально швидко у вітчизняну практику має бути запроваджена нова універсальна нормативно-базова величина.

Пропозиція авторів полягає у тому, що нормативно-базова величина за своєю сутністю є величиною масштабно-фіксованої вартості, визначеної на засадах використання показників дохідної бази консолідованого державного бюджету, і яка фіксується в гривневому вимірі та діє протягом поточного бюджетного року.

Нормативно-базова величина повинна формуватися на засадах реалізації трьох основних принципів:

1) забезпечення інфляційної нейтральності масштабної величини вартості показника шляхом застосування об'єктивно-якісної, науково-обґрунтованої методики її визначення;

2) забезпечення соціальної справедливості, що полягає у забороні можливості подальшого використання в якості нормативно-базової величини існуючих соціально-економічних нормативів, передусім таких, як мінімальна заробітна плата, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум, неоподатковуваний мінімум доходів громадян та ін.

3) позбавлення лобістсько-корпоративного інтересу можливості його практичної реалізації шляхом корисливо-вмотивованого впливу як на процес об'єктивно-адекватного визначення величини нормативно-базового показника, так і на недопущення його регулярного перегляду.

Методика розрахунку нормативно-базової величини передбачає її визначення як однієї мільярдної частини від середньої величини дохідної частини зведеного бюджету України, взятого за три попередні роки перед роком ухвалення бюджету на наступний бюджетний рік.

<p>Наприклад:</p> <p>1. Якщо у 1995 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 20,7 млрд. грн.; у 1996 р. – 30,2; у 1997 р. – 28,1 млрд. грн., то нормативно- базова величина, що повинна була затверджуватися на 1999 рік, мала б становити – 26,3 грн. (а не 17 грн.)</p>
<p>2. Якщо у 2007 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 219,9 млрд. грн.; у 2008 р. – 297,9; у 2009 р. – 273,0 млрд. грн., то нормативно-базова величина, що повинна була затверджуватися на 2011 рік, мала б становити – 263,6 грн. (а не 17 грн.)</p>
<p>3. Якщо у 2014 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 456,0 млрд. грн.; у 2015 р. – 652,0 млрд. грн.; у 2016 р. – 782,7 млрд. грн., то нормативно-базова величина, що повинна була б затверджуватися на 2018 рік, має бути встановлена на рівні – 630,2 грн. (а не 17 грн.)</p>

Нормативно-базова величини повинна розраховуватися і затверджуватися Верховною Радою України щорічно разом з ухваленням Державного бюджету України на наступний бюджетний рік.

З метою адаптації суб'єктів ринкових відносин до нового рівня нормативно- базової величини, можливо передбачити запровадження чотирьохрічного перехідного періоду: протягом першого року має діяти норма **25 %** величини нормативно-базової вартості; протягом другого року – **50 %**; протягом третього року – **75 %**. І починаючи з четвертого року буде діяти **100 %** норма.

Таким чином, запропонований механізм дозволить щорічно проводити індексацію нормативно-базової величини, з метою максимально повного та об'єктивного урахування існуючої динаміки інфляційного процесу та динаміки зростання (падіння) ВВП та не допустить реального зменшення вартісної величини цього показника до неприпустимого рівня.

Висновки. В умовах євроінтеграції Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС. Насамперед, це стосується запровадження у вітчизняну практику високих стандартів відповідальності у споживчій сфері, що на сьогодні діють в ЄС, в першу чергу, це стосується посилення адекватності економічної відповідальності бізнесу за порушення прав споживачів.

Основна суперечність споживчого ринку пов'язана з протилежністю інтересів основних його суб'єктів: бізнесменів-виробників, бізнесменів-реалізаторів, з одного боку, та населенням, або кінцевими споживачами життєвих благ, – з іншого. Ця суперечність являє собою систему відносин, що виникають між інтересами виробників і реалізаторів, які прагнуть до максимізації особистих прибутків, а з іншого, інтересами населення, що прагне задовольнити особисті потреби у споживанні безпечних для здоров'я і життя товарів та

послуг. За певних умов може виникнути порушення паритету в процесі реалізації приватних інтересів і неадекватної економічної відповідальності бізнесу за порушення прав споживачів, ця суперечність може загостритися і перетворитися на антагоністичну.

Реальна практика дає підстави для виявлення і нормативного визначення більш широкої палітри інших існуючих «новітніх» проявів обману споживачів, яка є більш різнобарвною і різноманітною, аніж це визначено чинними законодавчими нормами. Зокрема, це стосується проявів шахрайської фальсифікації задекларованої споживчої якості в процесі реалізації неякісних та небезпечних для життя і здоров'я споживачів товарів, насамперед, продуктової групи, а також напоїв, у т.ч. спиртних.

На сьогодні законодавчо закріплені економічні санкції за випадки злочинних порушень прав споживачів, які розраховуються у нормативно визначеній кількості «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», з економічної точки зору їх адекватності збиткам, завданям кінцевим споживачам, є абсолютно нікчемними і жалюгідними. Тому подальше використання неоподаткованого мінімуму в якості базової величини вартості при визначенні обсягів економічних санкцій за злочинне порушення прав споживачів – є неприпустимим. Разом із цим, і це підтверджено вітчизняною і світовою практикою, в якості нормативно-базової величини не можуть бути використані всі інші соціально-економічні нормативи і стандарти, зокрема, такі, як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум та ін.

На зміну неоподаткованому мінімуму доходів громадян має бути впроваджена нормативно-базова величина, що за своєю сутністю є величиною масштабно-фіксованої вартості, визначеної на засадах використання показників дохідної бази консолідованого державного бюджету, і яка фіксується в гривневому вимірі та діє протягом поточного бюджетного року.

Методика розрахунку нормативно-базової величини передбачає її визначення як однієї мільярдної частини від середньої величини дохідної частини зведеного бюджету України, взятого за три попередні роки перед роком ухвалення бюджету на наступний бюджетний рік.

Список використаних джерел:

1. Lambin J.-J. *Marketing strategique et operationnel: Du marketing a rorientationmarche* / J.-J. Lambin, R. Chumpitaz, Ch. Moerloose. – 6th edition. – Paris : Dunod, 2005. – 718 p.
2. Cross G. *An All-Consuming Century: Why Commercialism Won in Modern America* / G. Cross. – New York : Columbia University Press, 2002. – 256 p.
3. Steams P. N. *Consumerism in World History: The Global Transformation of Desire* / P. N. Steams. – New York : Routledge, 2001. – 160 p.
4. Галат Л. М. Проблеми захисту прав споживачів: українські реалії / Л. М. Галат // Таврійський наук. вісн. – Вип. 8. – Херсон, 1998. – С. 133–140.
5. Городецкая Т. Н. Экономико-правовой механизм защиты прав потребителей / Т. Н. Городецкая // Соціальні пріоритети в транзитивній економіці : зб. наук. пр. – Х., 1999. – С. 194–198.
6. Язвінська О. М. Історія консюмеризму : Навч. посіб. / О. М. Язвінська. – вид. 2-ге, доп. й перероб. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003.
7. Герасимова С. В. Узагальнення підходів до визначення консюмеризму як економічної категорії / С. В. Герасимова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 12. – С. 76–79.
8. Дочинець Н. М. Консюмеризм в Україні: соціально-економічні реалії та перспективи розвитку / Н. М. Дочинець ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2009. – 280 с.
9. Захист прав споживачів: соціально-правовий аспект / А. А. Мазаракі, О. М. Язвінська, Л. В. Ніколаєва та ін. ; Київський національний торговельно- економічний ун-т. – К. : КНТЕУ, 2002. – 311 с.
10. Селезнев В. В. Как защищать свои права потребителя ? / В. В. Селезнев. – Х. : Одиссей, 2005. – 416 с.
11. Мазаракі А. Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням / А. Мазаракі, В. Лагутін // Науковий журнал «Економіка України». – 2016. – № 4 (653). – С. 4–18.
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої

сторони. Розділ V «Економічне та галузеве співробітництво». Глава 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2175#n2175

13. Директива Європейського Парламенту та Ради Європи 2001/95/ЄС від 03.12.2001 про загальну безпеку продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.icqc.eu/userfiles/File/directiva

14. Браунмюль П. Захист прав споживачів: Стандарти ЄС та України / П. Браунмюль, Р. Байко, Л. Васильєва // ОФЕА. – К., 2016.

15. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17>

16. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр

17. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. № 2735-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17

18. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. № 2736-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-17>

19. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 р. № 3390-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17

20. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 22.07.2014 р. № 1602-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://radakmu.org.ua/uploads/file/-/280915_01.pdf

21. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 р. № 2042-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 31. – С. 343.

22. Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами: Закон України від 30.12.1998 р. № 373-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

23. Порядок гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. № 506 (у редакції від 10.08.2004 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

24. Правила роботи дрібнороздрібної торговельної мережі, затверджені Наказом МЗЕЗторгу України від 08.07.1996 р. № 369 (у редакції від 11.11.2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

25. Правила роздрібної торгівлі та надання послуг з постачання скрапленого вуглеводневого газу для побутових потреб населення та інших споживачів, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 р. № 1790 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

26. Правила роздрібної торгівлі продовольчими товарами, затверджені Наказом Міністерством економіки від 11.07.2003 р. № 185 (у редакції від 11.11.2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

27. Правила торгівлі на ринках, затверджені Наказом Мінекономіки, європ. інтеграції, МВС України, ДНА України, Держкомстандартизації від 26.02.2002 р. № 57/188/84/105 (у редакції від 09.10.2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

28. Про затвердження переліку органів державного ринкового нагляду та сфер їх відповідальності: Постанова КМУ від 01.06.2011 р. № 573 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/573-2011-п

29. Правила роздрібної торгівлі нафтопродуктами, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.1997 р. № 1442 (у редакції від 18.08.2005 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

30. Про заходи щодо посилення державного захисту прав споживачів: Указ Президента України від 12.01.2002 р. № 16/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w4vv.kmu.gov.ua/zl/portal/search>

31. Про Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики: Указ Президента України від 01.10.2002 р. № 887 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/zl/portal/search>

32. Положення про Державний Комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, затверджене Указом Президента України від 18.03.2003 р. № 225/2003 (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента від 05.03.2004 р. № 280/2004, від 10.01.2005 р. № 18/2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/zl/portal/search>

33. Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні, затверджене постановою КМУ від 22.06.1999 р. № 1109 (із змінами, внесеними Постановою КМУ від 19.08.2002 р. № 1217) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

34. Положення про Міжвідомчу раду з питань захисту прав споживачів, затверджене постановою КМУ від 13.03.2002 р. № 317 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

35. Методичні рекомендації щодо створення та організації роботи структурних підрозділів з питань захисту прав споживачів сільської, селищної, міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dssu.gov.ua

36. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р.

37. Положення про порядок застосування державними органами у справах захисту прав споживачів фінансових санкцій за порушення Закону України «Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами», затверджене Наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 10 січня 2001 р. № 3 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 11. – С. 265.

38. Структурний аналіз листів-звернень громадян до Держспоживстандарту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dssu.gov.ua

39. Dunning T.J. Trades' Unions and strikes / T.J. Dunning. – London : «Quarterly Reviewer», 1860. – P. 35–36.

40. Захист прав споживачів в Європейському Союзі в контексті наближення українського законодавства до європейських стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/FEAO_Zahyst_prav_A5_web.pdf

** Мандибура Віктор Омелянович – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу комплексних проблем державотворення Інституту законодавства Верховної Ради України.*

** Хижняк Владислава Олександрівна – кандидат економічних наук, головний науковий консультант відділу комплексних проблем державотворення Інституту законодавства Верховної Ради України.*

Стаття надійшла до редакції 19 вересня 2017 р.

УДК 330.101:338.2

Олена Ніколюк *
Борис Нечипоренко *

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто та співставлено особливості оподаткування малого та середнього бізнесу на території України та у країнах Євросоюзу. Досліджено основні проблеми державного оподаткування. Обґрунтовано перспективні напрями вдосконалення податкового законодавства для підвищення конкурентоспроможності підприємств на європейському ринку та у сучасному соціально-економічному просторі.